

A *Jelenések könyve* optimista történelemszemlélete a Bárány-látomás (Jel 5,1–14) fényében

Kocsis Imre

Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Kar — Budapest

Bár az apokaliptika hatása az *Újszövetség* egyéb irataiban (az evangéliumokban és az apostoli levelekben) is kimutatható, a *Jelenések könyve* az egyetlen olyan őskeresztény írás, amely teljes egészében apokaliptikus műnek tekinthető. Jól tudjuk, hogy az apokaliptika a Krisztus előtti évszázadok zsidósága körében vált elterjedtté.¹ A *Jelenések könyve* a végidőre való irányultság és a szimbolikus nyelvezet tekintetében rokonságot mutat a zsidó iratokkal, ugyanakkor sajátosan keresztény szemlélet hatja át, hiszen mind Krisztus személyét, mind az Egyház küldetését illetően fontos tanítást tartalmaz. Történelemszemléletét is a Krisztusba vetett hit határozza meg. Dolgozatunkban először rövid áttekintést adunk a jelentősebb zsidó apokaliptikus iratok történelemértelmezéséről, majd a *Jelenések könyve* szövegére, az úgynevezett Bárány-látomásra összpontosítunk, amely értelmezési kulcsul szolgál a könyv történelemmel kapcsolatos felfogásának megállapításához.

1. A zsidó apokaliptikus iratok történelemszemlélete

A zsidóság körében keletkezett apokaliptikus művek közül egyedül a Kr. e. 2. századból való *Dániel könyve* lett az ószövetségi kánon része. Ám az apokrif iratok között szép számmal vannak olyanok, amelyek a szóban forgó műfaji kategóriába tartoznak.² Közülük főleg *Hének 1. könyve* emelhető ki, amely öt, eredetileg önálló részegységből áll. A Kr. e. 3–1. században keletkezett. Eredeti nyelve a Qumránban található töredékek tanúsága alapján az arám volt, de teljes terjedelmében csak etióp nyelven maradt fenn.³

Dániel könyve olyan időszakban íródott, amikor a hívő zsidók IV. Antiokhosz Epifanész szeleukida uralkodó vallásüldözésének következményeként teljesen kiszolgáltatott helyzetbe kerültek.⁴ A szír király Kr. e. 167-ben megszenteltetette a jeruzsálemi templomot. Az égő-áldozati oltár helyén az olimposzi Zeusz oltárát állíttatta fel, amelyen tisztátalan állatokat is

¹ MÜLLER 1978: 202–205; COLLINS 1992: 282–288.

² KOCSIS 2019: 106–108.

³ KOCSIS 2019: 106.

⁴ MÜLLER 1978: 215–217; RÓZSA 2016: 744–746.

bemutattak. Emellett erőszakkal akarta bevezetni a hellenista kultúrát, a sajátosan zsidó vallás-gyakorlatokat (szombat, ünnepek, körülmetélés) pedig betiltotta. A hitükhöz ragaszkodó igazakat halálbüntetés fenyegette (1Makk 1,44–50). Ebben a helyzetben *Dániel könyvének* írója arra vállalkozott, hogy a hagyományhoz hű társait lelkileg megerősítse, és állhatatosságra ösztönözze. Mindenekelőtt azt tette világossá, hogy a vallásüldöző szír király nem fogja elkerülni Isten ítéletét, az igazakat pedig az Úr rehabilitálni fogja. Az igazak — s egyedül ők — lesznek részesei Isten dicsőséges uralmának, amely a gonoszság minden formájával leszámoló végítéletet követi.

Témánk szempontjából mindenekelőtt *Dániel könyvének* 2. és 7. fejezete érdemel figyelmet.⁵ A 2. fejezetben Nebukadnezár álmáról van szó, amelynek lényege: a babiloni király nagy és félelmetes szobrot látott maga előtt. Ennek kinézetéről semmit sem tudunk, egyedül arról értesülünk, hogy a szobor különféle anyagokból tevődött össze: feje finom aranyból volt, melle és karja ezüstből, hasa és ágyéka rézből, lábszára vasból, lába pedig részben vasból, részben agyagból. Az álom azzal zárul, hogy a szobrot egy hegyről legördülő kő szétzúzza. Ez a kő ugyanakkor nagy hegygé nőtt, és betöltötte az egész földet.

Az álom értelmét Dániel fejt meg. A négy fémfajta négy egymást követő világbirodalmat jelent, ám a pontos kiléte nem mindegyiknek derül ki, hiszen a magyarázatban bővebben csak az első és az utolsó birodalomról van szó. Az aranyfejet egyértelműen Nebukadnezárral azonosítják, míg a lábbal kapcsolatos leírást a Nagy Sándor halálát követő hellenista birodalmakra lehet vonatkoztatni. A szobrot szétzúzó és nagy hegygé alakuló kő nem más, mint Isten végső uralma, amelynek egyetemes kiterjedése lesz.

A történelem alakulásának hasonló ábrázolását találjuk *Dániel könyvének* 7. fejezetében is. Itt maga Dániel lát álmot, amelynek értelmét angyal tárja fel. Dániel a kaotikus erőket magában foglaló nagy tengerből négy vadállatot lát feljönni az alábbi sorrendben: oroszlán, medve, párduc és egy közelebről meg nem határozott, szörnyen kegyetlen fenevad. A vadállatok ugyanazokat a világbirodalmakat jelenítik meg, mint a 2. fejezetben, sőt a velük kapcsolatos leírás a második és a harmadik birodalom azonosítását is lehetővé teszi: ezek a médek és a perzsák. A hangsúly most is a negyedik birodalom félelmetességén, illetve a reá váró ítéleten van. Ezt az ítéletet követi a hatalom átadása az emberfiához hasonló alaknak, akit az angyal által adott magyarázat a hitükhöz hű izraelitákkal azonosít.

Dániel könyvének az imént bemutatott szövegegységeiben a szerző tehát a történelmet „pesszimizmussal szemléli, és megállapítja benne a bűn fokozatos növekedését, amely a tetőpontja felé halad: az egymást követő birodalmak gonoszságban túlszárnyalják a megelőzőt. A gonoszság erői egyre jobban elhatalmasodnak, és végkifejletükben Isten népét megsemmisítéssel fenyegetik. A történelem fordulatot jelentő nagy pillanata az lesz, amikor maga Isten avatkozik be az eseményekbe, és kezdetét veszi dicsőséges királyi uralma, amely ítéletet és üdvösséget hoz majd”.⁶ A történelem alakulásában Izraelnek nincs már aktív szerepe. A választott nép teljesen ki van szolgáltatva a gonoszság erőinek. Másfelől Isten sem jelenik meg cselekvőként a történelem színterén. *Dániel könyvének* szemlélete szerint Isten kizárólag a jövőben fog cselekedni, amikor egyszer s mindenkorra véget vet a gonosz birodalmaknak, és megvalósít

⁵ A téma bővebb kifejtéséhez lásd: RÓZSA 2002: 211–227; RÓZSA 2005: 297–298.

⁶ RÓZSA 2005: 297.

ja dicsőséges uralmát. Ez azonban már nem a történelem része, hanem átalakult egyetemes valóság.

Hénok 1. könyvét illetően főleg két szövegrészre érdemes kitérni: az állat-látomásra (1Hén 85–90) és a tízhét-apokalipszisre (1Hén 93,1–14; 91,12–17). Mindkettő a szeleukida korra vezethető vissza. Az állat-látomás a Makkabeus-felkelés idején, még Makkabeus Júdás halála (Kr. e. 160) előtt keletkezett.⁷ A tízhét-apokalipszis nem utal erre a szabadságharcra, ezért vagy azt megelőzően,⁸ vagy azt követően⁹ íródott.

Az állat-látomás nem a világtörténelemmel, hanem a választott nép történelmével kapcsolatos.¹⁰ Az áttekintés Ádámmal kezdődik, és a keletkezési korig tart. Az olvasó elé olyan mező tárul, amelyen a legkülönbébb állatok nyüzsögnek. A bárányok és a juhok nem mások, mint Izrael fiai. A nyáját folyamatosan támadják és tizedelik a vadállatok (oroszlánok, tigrisek, farkasok stb.). Izrael története szenvedésekkel és véres áldozatokkal teli.

A látomásban három periódus különül el, és a súlypont itt is az utolsó szakaszon van, amely a Szeleukidák kora. A legnagyobb szorongatásban egy kos jelenik, amelynek fején nagy szarv látható. A kos végső harcra toboroz, és szabadulást hoz, hiszen a támadók nem képesek győzedelmeskedni vele szemben. Az eszkatologikus küzdelem Istennek a gonoszok feletti ítéletével fejeződik be. A kos és a nagy szarvat általában Makkabeus Júdással azonosítják, akinek a Szeleukidákkal szemben elért sikerei élénk végidőbeli várakozást váltottak ki. Fontos hangsúlyozni, hogy a végső győzelmet ez esetben is Isten biztosítja, mert az emberek tettei alapvetően gonoszak, és Istentől érkezik az a segítség, amely által a kos és a juhok ellen tudnak állni a támadásoknak.

A tízhét-apokalipszis szintén a teremtéstől kezdve ad áttekintést a választott nép történelméről. A jelenig, azaz a szeleukida korig hét korszak telt el, amelyeket a bűn és az elpártolás jellemez. A hűtlenség az utolsó hetedik korszakban hág a tetőfokára, ám ugyanebben az időben a kiválasztottak is el lesznek különítve. A hátralevő három korszakban az ítélet következik be, és pedig fokozatokban: először az erőszakosok (8. hét), majd az angyalok (10. hét) felett, közben (9. hét) az istentelenek minden műve eltűnik a földről.

A zsidó apokaliptika képviselőinek rövid bemutatása után összegzésként elmondhatjuk: a felsorolt szövegrészek egységes folyamatként szemlélik a történelmet, amely *Hénok könyvének* két szövegrészeben Izrael múltjára és jelenére korlátozódik, és csak *Dániel könyvében* válik világtörténelemmé. Ugyancsak közös vonás az eszkatologikus távlat, és az a meggyőződés, hogy egyre inkább a gonoszság erői hatják át a történelmet. Isten azonban nemsokára közbelép, és átfogó katasztrófa által véget vet a gonosz világnak. Az utána következő új világ, azaz az üdvösség kizárólag Isten cselekvésének eredménye lesz. Isten végső cselekvése nem áll közvetlen kapcsolatban az üdvtörténet korábbi eseményeivel, Istennek Izrael történetében megmutatózó kiválasztó és szabadító cselekvésével, hiszen az apokaliptikusok a korábbi történeti korszakokkal kapcsolatban kizárólag a bűn terjedését, illetve az ellenségnek való tehetetlen kiszolgáltatottságot hangsúlyozzák.

⁷ MÜLLER 1978: 212–213; NICKELSBURG 1992: 511.

⁸ HENGEL 1969: 345.

⁹ MÜLLER 1978: 218–220; NICKELSBURG 1992: 512.

¹⁰ Az állat-látomás egy nagyobb egységhez, az úgynevezett *Álmok könyvéhez* (1Hén 85–90) tartozik.

2. A Bárány-látomás (Jel 5,1–14) mint kulcsszöveg a Jelenések könyvében

2.1. A Bárány-látomás helye és jelentősége a Jelenések könyvében

A *Jelenések könyve* az ókori keresztény hagyomány tanúsága és a mai biblikusok túlnyomó többségének véleménye szerint a Kr. u. 1. század végén (kb. 95) keletkezett.¹¹ Ez az időszak a kora keresztény egyház számára igen súlyos, üldözéseket is magában foglaló jellegű volt. Kétségtelen, hogy az első nagy keresztényüldözés Nero császár uralkodásának végén következett be, de ez csupán Rómára terjedt ki. A birodalom egészét, főleg Kis-Ázsiát tekintve csak az első század végétől kezdve beszélhetünk államilag szervezett keresztényüldözésről. Ennek háttérében kiváltképp a császárkultusznak a keresztények részéről történő elutasítása áll. A császárkultusz Augustus uralma alatt kezdődött, aki — éppúgy, mint utódainak többsége — engedékeny volt e tekintetben: elfogadta, de nem követelte. Ám Caligula és Nero kifejezetten tetszését találta abban, hogy istenként tetszelegjen, s a 81–96 között uralkodó Domitianus is szorgalmazta saját személyének kultikus tiszteletét. A birodalom különböző helyein márványból, aranyból és ezüsből készült képeket és szobrokat állítottak fel tiszteletére. Efezusban tempломot építettek számára, amelyben egy életnagyságon felüli szobrot helyeztek el.

A császár kultikus tiszteletét természetesen a keresztények semmilyen formában sem fogadhatták el, s ez váltotta ki a hivatalos fellépést velük szemben. A kutatók manapság többnyire igen óvatosan nyilatkoznak azzal kapcsolatban, ki kezdeményezte az üldözést. A források kritikus vizsgálata alapján arra következtetnek, hogy a keresztények üldözését nem a császár rendelte el, legalábbis nem egy általános, a birodalom egészét érintő dekrétum formájában.¹² A Krisztus-követőkkel szembeni hivatalos eljárást inkább a helyi hatóságok, főképp a császárkultusz papjai és propagandistái szorgalmazták. Erre a propagandára egyébként a *Jelenések könyve* a második, szárazföldi vadállat alakjában hivatkozik.¹³ Azt megelőzően pedig az első, tengeri vadállat nyer bemutatást,¹⁴ amely a római államhatalmat jelképezi.¹⁵ A keresztények veszélyeztetett helyzete jól kivehető a könyvből, hiszen száműzetésre,¹⁶ vértanúságra¹⁷ és társadalomból való kiközösítésre¹⁸ egyaránt utalás történik benne. A szerző célja, hogy ebben a veszélyeztetett helyzetben hitbéli eligazítást adjon, és a keresztény küldetés teljesítésére ösztönözzön.

A könyv bevezetése (1,1–20) és befejezése (22,6–21) között két főrész különíthető el. Az első (2,1–3,22) főképp egyháztani üzenetet hordoz. A kis-ázsiai keresztény közösségeknek írt hét levél által tudatosul, hogy a feltámadt Krisztus hatékony módon van jelen egyházában: figyelő, segít és ítélő szavával folytonosan megtisztítja a közösségeket. A második részben (4,1–22,5) Isten történelemre vonatkozó tervének a beteljesedéséről van szó. Kiindulópontként a 4–5. fejezetekben leírt látomás szolgál, amelyben először a trónon ülő Istenre, majd a hétpecsétetes könyvet átvevő Bárányra irányul a figyelem.

¹¹ Kocsis 2019: 644.

¹² Müller 1984: 260; Brown 1997: 808; Giesen 1997: 2728; Schnelle 2016: 448–449.

¹³ Jel 13,11–18.

¹⁴ Jel 13,1–8.

¹⁵ Kocsis 2016: 106, 110.

¹⁶ Jel 1,9.

¹⁷ Jel 2,13; 6,9; 11,7–12.

¹⁸ Jel 13,16–17.

A 4–5. fejezetek szerkezete az alábbi formában szemléltethető:

- 4,1–8a: látomás a trónon ülő Istenről,
- 4,8b–11: dicsőítés, amely a trónon Ülőnek, mint teremtőnek szól,
- 5,1–5: látomás a hétpecsétes könyvről,
- 5,6–7: látomás a Bárányról, aki átveszi a hétpecsétes könyvet,
- 5,8–14: dicsőítés, amely nem más, mint a korábbi cselekményre vonatkozó reakció.

E szerkezet jól mutatja a 4. és az 5. fejezetek közötti párhuzamot: mindkettőben először mennyei lények és valóságok bemutatása olvasható, majd ünnepélyes dicsőítés következik, amely egyfelől a trónon Ülőnek, másfelől a Báránynak szól.

2.2. A Bárány-látomás szövege és főbb motívumainak magyarázata

2.2.1. Szöveg

„A trónon ülő jobbában egy kívül-belül teleírt könyvtekercest láttam, amely hét pecséttel volt lepecsételve. Aztán láttam egy hatalmas angyalt, aki nagy hangon kérdezte: »Ki méltó rá, hogy kibontsa a tekercest, feltörje pecsétjeit?« De senki sem tudta sem a mennyben, sem a földön, sem a föld alatt kibontani és elolvasni a tekercest. Erre sírva fakadtam, hogy senki sem volt méltó a tekercest kinyitni és elolvasni. Ekkor a vének közül az egyik így szólt hozzám: »Ne sírj! Íme, győzött az oroszán Júda törzséből, Dávid sarja. Ő majd kinyitja a könyvet, feltöri hét pecsétjét.« Most azt láttam, hogy a trón és a négy élőlény és a huszonnégy vén között ott áll a Bárány, mintha leölték volna. Hét szarva volt és hét szeme — ezek az Isten hét szelleme, akiknek küldetésük az egész földre szól. A (Bárány) odament, és átvette a trónon ülő jobbából a könyvet. Amikor átvette a könyvet, a négy élőlény és a huszonnégy vén leborult a Bárány előtt. Hárfája volt mindegyiknek és tömjénnel tele aranycsészéje — ezek a szentek imádságai. Új éneket énekeltek: »Méltó vagy, hogy átvedd a könyvet és feltörd pecsétjeit, mert megölték, és véreddel megváltottad (az embereket) Istennek, minden nyelvből, népből és nemzetből, Istenünk országává és papjaivá tetted őket, és uralkodni fognak a földön.« És láttam meg hallottam sok angyalt, az élőlények és a vének hangját, akik a trón körül voltak, számuk tízezerszer tízezer, és ezerszer ezer volt, és nagy szóval mondták: »Méltó a Bárány, akit megölték, hogy övé legyen a hatalom, a gazdagság, a bölcsesség, az erő, a tisztelet, a dicsőség és az áldás.« Majd hallottam, hogy minden teremtmény a mennyben, a földön, a föld alatt és a tengerben levőkkel együtt ezt mondta: »A trónon ülőnek és a Báránynak áldás, tisztelet, dicsőség és hatalom örökkön-örökké!« A négy élőlény így felelt: »Ámen!« A vének pedig leborultak és imádták.»¹⁹ (Jel 5,1–14)

2.2.2. A főbb motívumok magyarázata

A látomás során először a hét pecséttel lezárt tekercsre irányul a figyelem, majd a Bárány bemutatása következik, amelynek végén a Bárány átveszi a hétpecsétes könyvet. Végül mennyei lények dicsőítik a Bárányt, s a dicsőítésben a megváltás ténye kapja a főhangsúlyt. A látomásban tehát három motívum dominál: a titokzatos tekercs, a Bárány személye és a Bárány által megvalósított megváltás.

¹⁹ Az idézet a Szent István Társulat által kiadott bibliafordításból (2005) való. Egyéb szentírási idézeteknél is ezt a kiadást veszem alapul.

2.2.2.1. A hét pecséttel lezárt könyvtekercs

A kívül és belül teleírt könyvtekercs motívuma megtalálható *Ezekiel könyvének* bevezető részében,²⁰ ám ott kiterített könyvtekercsről van szó, míg a Jel 5,1 versben hét pecséttel lezárt iratról. A hét pecséttel való lepecsételés eleme a római joggyakorlatból ismert: a végrendeleteket ugyanis hét pecséttel kellett hitelesíteni. Ám nem valószínű, hogy a *Jelenések szerzője* ebből a gyakorlatból vette volna át a motívumot. Hiszen a római szövegekben a hetes szám szó szerint veendő, míg a Jel 5-ben egyértelműen szimbolikus jellegű: a teljességet és a tökéletességet fejezi ki.²¹ A hét pecséttel való lepecsételtség tehát annak a szimbolikus kifejezése, hogy a könyv tartalma teljesen zárt, vagyis a teremtmények számára hozzáférhetetlen.

Ezt a tényt egyébként az 5,2–5 tartalma igen drámai formában juttatja kifejezésre: miután tudatosul, hogy a teremtett világban senki sincs, aki méltó lenne a pecsétek feltörésére, a látnok sírni kezd. Ám a vének egyikétől végül is megnyugtató választ kap: az „oroszlán Júda törzséből”, aki egyben „Dávid sarja” képes feltörni a pecséteket. Nem kétséges, hogy mindkét kifejezés a Messiást jelöli. A *Jelenések könyvében* ez a Messiás Jézussal azonos, aki oroszlánhoz hasonló, ellenállhatatlan erővel győzött a bűn és a halál fölött.²²

Mire vonatkozik a könyvtekercs? Figyelembe véve, hogy Isten „jobbáiban” található — amely hatalmat és rendező erőt jelöl —, a könyv nem más, mint Istennek a történelemre, illetve a történelem végkifejletére vonatkozó terve.²³

2.2.2.2. A Bárány

A 6. vers görög szövegében az ἀρνίον főnév szerepel, amely az ἀρνίον kicsinyítő képzős alakja. Az *Újszövetség* idején azonban ennek a kicsinyítő jellegnek már nem volt jelentősége. A főnevet nyugodtan fordíthatjuk így: bárány, illetve Bárány.²⁴

A Bárány „áll”: ez egyértelműen a feltámadott állapotot jelzi. A másik sajátos vonás a leöltég, ami a szenvedésre és a kereszthalálra utal. Az ábrázolás sajátossága az, hogy a Bárány megölten áll. A szerző tehát egységben szemléli Krisztus halálát és feltámadását, s így juttatja kifejezésre a kettő közötti szoros, elválaszthatatlan kapcsolatot.

A „szarv” a *Bibliában* az erőnek és a hatalomnak a jele; a támadó és védekező erőé, amely harcra és győzelemre tesz képessé.²⁵ Mivel a hét a teljesség száma, ezért a „hét szarv” a teljhatalmat jelenti. A feltámadt Krisztus tehát messiási teljhatalommal rendelkezik.

A „hét szem” motívum a Zak 4,10 versben is megtalálható Istennel kapcsolatban: Isten mindentudását jelenti. A *Jelenések könyvének* szerzője új tartalommal gazdagítja a szimbólumot, amikor Isten hét szellemével azonosítja. A „hét szellem” (vagy „hét lélek”²⁶) kifejezés

²⁰ Ez 2,9–3,3.

²¹ A *Jelenések könyvében* levő szimbólumokhoz VANNI 1988: 31–61; GIESEN 2012: 90–95. Rövid áttekintést nyújt KOCSIS 2019: 634.

²² Az „oroszlán Júda törzséből” megnevezés háttérében a Ter 49,9–10 szövege áll, amelyet a korabeli zsidóság messiási jövendölésnek tartott: „Fiatalt oroszlán lesz Júda, s a zsákmánytól kelsz fel, fiam. Azután elnyújtózkodik, s úgy fekszik ott, mint egy oroszlán, mint egy nőstényoroszlán. Ki ingerelné? Nem tűnik el a jel Júdától, sem a királyi pálca a lábától, amíg le nem róják neki az adót, és a népek nem engedelmessékednek.”

²³ A hétpecsételés könyvvel kapcsolatban egyéb értelmezések is napvilágot láttak. Ezekről jó áttekintést nyújt ANDROSOVA 2014: 178–195.

²⁴ JEREMIAS 1933: 344; GIESEN 1997: 164.

²⁵ Szám 23,22; MTörv 33,17; 1Kir 22,11; Zsolt 18,2; 75,4.11; 89,18.25; Zak 2,1–4.

²⁶ A πνεῦμα főnév magyar megfelelőjeként mind a „szellem”, mind a „lélek” szavakat alkalmazni lehet.

többször is előfordul a könyvben.²⁷ Nem valószínű, hogy hét angyalt kellene rajta érteni, hiszen olyan valóságról van szó, amely igen szorosan kapcsolódik Krisztus személyéhez.²⁸ Sokkal elfogadhatóbb az a magyarázat, miszerint a Szentlélekről van itt szó, de nem elvont módon, hanem adományainak és az emberek felé megnyilvánuló tevékenységének teljességében.²⁹ A háttérben bizonyára az Iz 11,2–3 szövege áll, amelyben a Szentlélek adományainak felsorolását találjuk. A *Septuaginta* változatában éppen hét adomány olvasható (a *Textus Masoreticus*ban csupán hat). Krisztusra vonatkozólag a „hét szellem” azt jelenti, hogy Ő mint Feltámadott a Szentlélek teljességével rendelkezik, amelyet nem tart meg magának, hanem elküldi a földre, hogy az a különböző körülmények között élő emberekben különféle megnyilvánulási formák, azaz különböző adományok által fejtsse ki hatását.

A biblikus szakemberek azon a véleményen vannak, hogy a Bárány megnevezést, illetve a Bárány alakjának ábrázolását illetően a *Jelenések könyve* szerzőjére az *Ószövetség* és a zsidó hagyomány erőteljes hatást gyakorolt.³⁰ Több lehetőség is felmerült: a naponként reggel és este bemutatandó égőáldozatok bárányai;³¹ az Úr Szolgájáról (Ebed-JHVH-ról) szóló 4. énekben említett bárány;³² a húsvéti bárány, amelyet megölnek, s amelynek vérével megjelölik az ajtófélfákat;³³ a diadalmasan harcoló eszkatologikus bárány.³⁴ A látomás egészét figyelembe véve a felsorolt lehetőségek közül a húsvéti báránnyal és az eszkatologikus báránnyal kapcsolatos hagyományokat tartjuk a leginkább figyelemre méltóknak. A látomást lezáró dicsőítésben, egyértelmű utalás van a pászkabárány által lehetővé tett szabadításra. Ugyanakkor a hét szarv említése a harcra való készséget és a győzelmet biztosító hatalom valóságát tudatosítja. Ezt jelzi egyébként az 5,5 versben említett oroszlán motívum is. Az is figyelemre méltó, hogy a *Jelenések könyvének* hátralevő részében a Bárány pásztor- és vezérfunkciót is betölt: az üdvözültek folyamatosan követik Őt, aki az élet vizének forrásához vezeti őket.³⁵ Sőt a 17,14 versben a Bárány harcosként áll előttünk, aki mint „az urak Ura és a királyok Királya” száll szembe a vadállattal és csatlósaival, s legyőzi őket. Persze ez a harc nem fizikai erőszak alkalmazását jelenti, hanem a gonoszság erőinek természetfeletti eszközökkel való megfékezését.³⁶

A Bárány bemutatását követően az 5,7 versben a hétpecsétetes könyvtekercs átadásáról olvasunk. Az átadás nem más, mint felhatalmazás. A Bárány-Krisztus kap felhatalmazást arra, hogy Istennek a történelem beteljesedésére vonatkozó tervét megismertesse, s egyúttal érvényre juttassa. A feltámadt Krisztus a történelem Ura lett.

²⁷ 1,4; 3,1; 4,5; 5,6.

²⁸ Mindenesetre többen is angyalokra vonatkoztatják a „hét szellemet”: AUNE 1997: 34; GIESEN 1997: 75. Szintén angyalokra gondol, de a hetes számban Isten Lelkére is utalást lát: MÜLLER 1984: 73.

²⁹ Hasonlóképpen vélekedik PRIGENT 2000: 88, 193; TAKÁCS 2000: 27; BAUCKHAM 2007: 1293; VANNI 2018: 236.

³⁰ A bárány motívum részletesebb magyarázatához a kommentárokon kívül lásd: HOLTZ 1971: 44–47; HOHNJEK 1980: 48–65; SÖDING 2001: 87–91.

³¹ Kiv 29,38–42; Szám 28,1–8.

³² Iz 53,7.

³³ Kiv 12,1–14.

³⁴ 1Hén 89,48; 90,9–10.

³⁵ Jel 7,17; 14,4.

³⁶ Megjegyezzük, hogy a *Biblia* a „lelki fegyverek” motívumát is ismeri: Ef 6,13–20.

2.2.2.3. A Barány által megvalósított megváltás

Az 5,8 verssel kezdődik a himnikus rész, amelyben egyértelmű fokozás figyelhető meg. Először a négy élőlény és a huszonnégy vén szólal meg (5,9–10),³⁷ majd az angyalok megszámlálhatatlan serege (5,11–12), végül pedig az egész teremtett világ (5,13–14). Teológiai szempontból a dicsőítés első része az igazán jelentős, ezért figyelmünk csak annak tartalmára irányul.

A leborulás az imádat jele, ami jól mutatja: a mennyei udvar tagjai tudatosítják, hogy ki is a Barány, és hogy egyedülálló felhatalmazást kapott. Az imádáshoz ünnepi liturgia is kapcsolódik, amelyet a hárfa és a tömjénnel teli aranycsésze jelez. A dicsőítésben nagy hangsúlyt kap a vérrel való kiváltás, amely a húsvéti bárány motívumával hozható összefüggésbe. A Kiv 12,21–32 szövege szerint a leölt bárány ajtófélfákra hintett vére mentette meg az izraelitákat Egyiptomban. Krisztusnak mint új húsvéti báránynak a vére szintén szabadulást hozott a keresztyének számára. Krisztus vérének a szabadító hatása az ő önfeláldozó szeretetéből fakad, amelyet a „vér” voltaképp jelképez. Világosan látható ez a Jel 1,5 hasonló tartalmú mondatában: „Ő szeret minket, vérevel megváltott bűneinktől, s Atyjának, az Istennek országává és papjaivá tett bennünket.”

A megváltás konkrétan abban mutatkozik, hogy a Krisztus „Istenünk országává és papjaivá” (5,10) tette a hívőket. A kiemelt kifejezések háttérében a Kiv 19,5–6-ban olvasható mondatok állnak: „Ha tehát hallgattok szavamra és megtartjátok szövetségemet, akkor az összes népek között különleges tulajdonommá teszlek benneteket, hiszen az egész föld az enyém. Papi királyságom és szent népem leszek”. Amint az Egyiptomból való szabadulás után új kapcsolat létesült JHVH és az izraeliták között (papi királyság), úgy Krisztus megváltása is új kapcsolatot hozott létre Isten és a keresztyének között. Krisztus az életadásával új népet szerzett Isten számára, amely immáron nem korlátozódik egyetlen népre, hanem minden nemzetből vannak tagjai. A keresztyének Isten uralmi szférájába tartoznak, s mint „papok” (ιερείς) Istennek vannak szentelve. A szöveg nem pontosítja, miben is áll a megváltottak papi mivolta, de a könyv későbbi adatai tudatosítják, hogy a papi mivolt mind az Istennel való közvetlen kapcsolatot, mind a tanúságtevő élet által megvalósuló közvetítő szerepet magában foglalja.³⁸

3. Befejező megfontolások a Jelenések könyve történelemszemléletéről

A zsidó apokaliptikus iratok szerint mind a gonosz erővel való leszámolás, mind Isten végidőbeli országa kizárólag a jövőhöz tartozik. A Jel 5-ben olvasható Barány-látomás ellenben mind a két valóságot a jelenhez kapcsolja: az oroszlánként bemutatott Messiás már győzedelmeskedett, s a Barány vére árán megszabadítottak már Isten országának részesei. A két szempont nyilván szorosan összetartozik. A leölt Barány éppen a szeretetből vállalt életáldozata által jutott diadalra, amely a személyes megdicsőülést (a feltámadt állapotot) és a hívők megváltását egyaránt tartalmazza.

A történelem persze még nem zárult le, s a gonoszság erőinek még van cselekvési lehetőségük, ám a történelem menetének nem ők a kizárólagos alakítói. A Barány-látomást követő

³⁷ A négy élőlény és a huszonnégy vén szimbolikus alakjairól bővebb információt nyújt Kocsis 2017: 81–84.

³⁸ Erre a szempontra röviden még kitérünk. Bővebb kifejtéséhez lásd: Vanni 1988: 360–364.

fejezetek a pecsétek feltöréséről számolnak be, s a pecsétek feltöréséhez szorosan kapcsolódik a könyv többi része.³⁹ Tehát a 6–22. fejezetek tartalma által képet kaphatunk arról, hogyan alakul a történelem, és mi lesz a végkimenetele. Persze nem a jövőbeli események pontos kronológiai menetéről kapunk információt, hanem azokról az alapvető adottságokról, amelyek a történelmet végigkísérik. Az egyik ilyen adottság nem más, mint Isten folyamatos figyelmeztetése az öt elutasítók iránt. Ezt a figyelmeztetést a különböző csapások szemléltetik, amelyek ugyan ítéletet is magában foglalnak, de végső céljuk a bűnösök megtérésének előmozdítása lenne.⁴⁰ A másik adottság a Krisztus-hívők folyamatos tanúságtételében áll. A keresztények számára az Isten országához való tartozás nemcsak kiváltság, hanem egyúttal feladat is. Krisztussal együtt részt kell venniük a gonoszság erőivel szembeni küzdelemben, s így hatékonyan hozzájárulhatnak Isten beteljesült uralmának megvalósulásához. Érdemes a könyv szóhasználatára felfigyelnünk: a szerző voltaképpen nem azt mondja, hogy a hívők tanúságot tesznek Krisztusról, hanem azt, hogy Jézus tanúságát „birtokolják”.⁴¹ Ez azt jelenti, hogy keresztények Krisztus tanúságát folytatják és aktualizálják mind szóban, mind pedig — szükség esetén — vértanúhaláluk által. A 12,11 versben a szerző a Sátán feletti végleges győzelmet éppen a keresztény vértanúknak tulajdonítja, akik Mesterük életáldozatából ösztönzést és erőt merítve maguk is életüket áldozták hitükért: „De legyőzték (a Sátánt) a Bárány vérével és tanúságuk szavával, s nem kímélték életüket mindhalálig.”

Krisztus életáldozata tette lehetővé, hogy a különböző népcsoportokból származó emberek Istenhez tartozzanak, és Isten országának részesei legyenek. Ugyanakkor Krisztus életáldozata arra is képes, hogy a megváltottakat szintén a teljes önátadásra, önfeláldozásra ösztönözze. S ez a vértanúságban kifejeződő teljes önátadás Isten országának növekedéséhez és végső kibontakozásához járul hozzá. Elmondhatjuk tehát, hogy Krisztus két módon vezeti céljához a történelmet: egyrészt felülről, az ítéletet jelző csapások által, másrészt földi viszonylatban, a Benne hívők tanúságtétele révén. A csapások tudatosítják, hogy világmindenség és a történelem Ura a teremtő Isten, aki uralmát Krisztussal együtt és Krisztus által gyakorolja. Ám ahhoz, hogy ezt az uralmat az emberek felismerjék és elismerjék, nélkülözhetetlen a már hitre jutottak elkötelezett tanúságtétele.

Felhasznált irodalom

ANDROSOVA, Veronica

2014 The Book Sealed with Seven Seals (Rev 5.1): Three Remarkable Patristic Interpretations. *Sacra Scripta*, 12, 178–195.

AUNE, David E.

1997 *Revelation 1–5*. Nashville: Thomas Nelson.

³⁹ Erről bővebben Kocsis 2019: 631.

⁴⁰ Jel 9,20–21. A csapásokkal kapcsolatos szövegek sajátos mondanivalóját illetően lásd: VANNI 2018: 335; Kocsis 2019: 649.

⁴¹ Jel 6,9; 12,17.

- BAUCKHAM, Richard
 2007 Revelation. In BARTON, John — MUDDIMAN, John (szerk.): *The Oxford Bible Commentary*. Oxford: Oxford University Press, 1287–1306.
- BROWN, Raymond E.
 1997 *An Introduction to the New Testament*. New York: Doubleday.
- COLLINS, John J.
 1992 Jewish Apocalypticism. In FREEDMAN, David Noel (szerk.): *The Anchor Bible Dictionary. Volume 2*. New York: Doubleday, 282–288.
- GIESEN, Heinz
 1997 *Die Offenbarung des Johannes*. Regensburg: Friedrich Pustet.
 2012 Die Offenbarung und ihre Symbole. *Bibel und Kirche*, 67, 90–95.
- HENGEL, Martin
 1969 *Judentum und Hellenismus*. Tübingen: Mohr-Siebeck.
- HOHNJEC, Nicola
 1980 *Das Lamm, „to arnion“, in der Offenbarung des Johannes*. Roma: Herder.
- HOLTZ, Traugott
 1971 *Die Christologie der Apokalypse des Johannes*. Berlin: Akademie-Verlag.
- JEREMIAS, Joachim
 1933 ἄμνος, ἀρήν, ἀρνίον. In KITTEL, Gerhard (szerk.): *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament. Band I*. Stuttgart: Kohlhammer, 342–345.
- KOCSIS Imre
 2016 A tengeri és a szárazföldi vadállat a *Jelenések könyvében* (Jel 13). In BENYIK Görgy (szerk.): *Gyűlölet és kiengesztelődés a Bibliában*. Szeged: JATE Press, 105–113.
 2017 A Bárány-Krisztus dicsőítése a Jel 5,9-14-ben. In KUMINETZ Géza (szerk.): *Lángolt a szívük. A 70 éves Takács Gyula köszöntése*. Budapest: Szent István Társulat, 79–94.
 2019 *Bevezetés az Újszövetség könyveibe*. Budapest: Szent István Társulat.
- MÜLLER, Karlheinz
 1978 Die jüdische Apokalyptik. Anfänge und Merkmale. In KRAUSE, Gerhard — MÜLLER, Gerhard (szerk.): *Theologische Realenzyklopädie. Band III*. Berlin—New York: Walter de Gruyter, 202–252.
- MÜLLER, Ulrich. B.
 1984 *Die Offenbarung des Johannes*. Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn.
- NICKELSBURG, George W. E.
 1992 First Book of Enoch. In FREEDMAN, David Noel (szerk.): *The Anchor Bible Dictionary. Volume 2*. New York: Doubleday, 508–516.
<https://doi.org/10.5040/9780300261882-406>
- PRIGENT, Pierre
 2000 *L'Apocalypse de Saint Jean*. Genève: Labor et Fides.

RÓZSA Huba

- 2002 A történelem értelmezése *Dániel könyvének* 2. és 7. fejezetében. In KRÁNITZ Mihály (szerk.): *Az atyák dicsérete*. Budapest: Szent István Társulat, 211–227.
- 2005 *Üdvösségközvetítők az Ószövetségben*. Budapest: Szent István Társulat.
- 2016 *Bevezetés az Ószövetség könyveibe*. Budapest: Szent István Társulat.

SCHNELLE, Udo

- 2016 *Die ersten 100 Jahre des Christentums 30–130 n. Chr.* Stuttgart: Vandenhoeck & Ruprecht.

SÖDING, Thomas

- 2001 Gott und das Lamm. Theozentrik und Christologie in der Johannesapokalypse. In BACKHAUS, Knut (szerk.): *Theologie als Vision. Studien zur Johannes-Offenbarung*. Stuttgart: Verlag Kählerisches Bibelwerk, 77–120.

TAKÁCS Gyula

- 2000 *Jelenések könyve*. Budapest: Paulus Hungarus — Kairosz.

VANNI, Ugo

- 1988 *L'Apocalisse. Ermeneutica, esegetica, teologia*. Bologna: Edizioni Dehoniane.
- 2018 *Apocalisse di Giovanni. Secondo volume*. Assisi: Cittadella Editrice.

